

Socialinės-ekonominės raidos strategija: problemos, prioritetai, sprendimai

Borisas Melnikas

Profesorius
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Vadybos katedra
Saulėtekio al. 11, 2054 Vilnius
Tel. (370 2) 76 56 76

Straipsnyje išryškintos socialinės-ekonominės raidos strategijos rengimo ir įgyvendinimo problemos, parodomi strateginių sprendimų prioritetai.

Pagrindinis dėmesys skiriamas specifinėms socialinės-ekonominės raidos ilgalaikių strategijų rengimo ir įgyvendinimo problemoms, pasireiškiančioms Lietuvoje ir kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse. Parodomi politinių, socialinių, ekonominių, technologinių transformacijų dėsningumai ir jų poveikis valstybės plėtojimo perspektyvai.

Apibendrinamos šiuolaikinės valstybės visuomenės raidos tendencijos. Parodomi socialinę-ekonominę raidą lemiantys veiksniai.

Įvadas

Lietuvoje, kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse vyksta labai sudėtingi ir prieštaringi *transformacijų procesai*, išreiškiantys kokybiškai naujos XXI amžiaus visuomenės formavimąsi bei naujų tolesnės politinės, socialinės, ekonominės ir technologinės raidos sąlygų susidarymą. Esminis dabartinio transformacijų etapo požymis – *intensyvi Lietuvos ir kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių integracija į tarptautines, ypač euroatlantines, organizacijas bei palaipsniū adaptacija globalizacijos ir informacinės visuomenės plėtros atžvilgiu.*

Lietuvoje ir kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse besireiškiantys integracijos į tarptautines organizacijas bei prisitaikymo prie globalizacijos ir informacinės visuomenės plėtros normų

procesai negali vykti stichiskai; šiems procesams reikia kryptingo *valdymo* poveikio; realizuoti- no parengiant ir įgyvendinant atitinkamas *ilgalaikes strategijas*. Šiuo požiūriu galima teigti, kad konstruktyvus ilgalaikių plėtojimo strategijų parengimas ir įgyvendinimas kiekvienoje Rytų ir Vidurio Europos šalyje, iš jų ir Lietuvoje, yra svarbi sąlyga užtikrinant tolesnių transformacijų sėkmę ir adekvačiai reaguojant į globaliu mastu vykstančią tarptautinę integraciją bei informacinės visuomenės raidą.

Ilgalaikių strategijų parengimas ir įgyvendinimas leidžia atskleisti ir panaudoti papildomas galimybes pagrįstai nustatyti ir įgyvendinti tolesnės politinės, socialinės, ekonominės, technologinės raidos *prioritetus*, tinkamai apibrėžti siektinus *tikslius ir idealus*, įvertinti valstybės, vi-

suomenės bei tam tikrų socialinių grupių ir sluoksnių *interesus*, apibrėžti spėjstinas *problemas*, rasti ir įgyvendinti efektyvius šių problemų *sprendimo būdus*. Tokių strategijų įgyvendinimu gali būti užtikrinamas *valstybės politikos įsėstinumas ir perimamumas*, kartu sudaromas prielaidos efektyvesnio valdymo priemonėmis sparčiau modernizuoti visuomenę ir kelti jos gerovę.

Ilgalaikių strategijų parengimo ir įgyvendinimo problemų suvokimas ir sprendimas – *aktualus mokslo ir praktikos klausimas*, išskylantis ir spėjstinas tiek Lietuvoje, tiek kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse. Šio klausimo aktualumą Lietuvoje savo ruožtu lemia tiek konstruktyvių, neatidėliotinių ir netradicinių sprendimų reikalaujanti sudėtinga socialinė-ekonominė situacija, tiek ir intensyvūs pasirengimo narystei Europos Sąjungoje ir NATO procesai.

Taigi galima teigti, kad *ilgalaikių strategijų parengimo ir įgyvendinimo problemų suvokimas ir sprendimas atsižvelgiant į globalizacijos, tarptautinės integracijos ir informacinės visuomenės raidos prioritetus yra svarbus aktualių mokslinių tyrimų ir praktinių darbų objektas*; šiuolaikinėmis Lietuvos valstybės politinės, socialinės, ekonominės raidos sąlygomis šis objektas gali būti vertinamas kaip *prioritetinis*.

Pagrindiniai *uždaviniai*, spėjstini rengiant ir įgyvendinant valstybės plėtojimo ilgalaikės strategijas, yra tokie:

- ilgalaikių strategijų, ypač ilgalaikės socialinės-ekonominės raidos strategijos, parengimo ir įgyvendinimo *principų* nustatymas, dėmesį skiriant įvertinti Lietuvoje bei kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse vykstančių transformacijų specifiką;
- globalizacijos, tarptautinės integracijos ir informacinės visuomenės raidos poveikio tolesniam valstybės plėtojimui ir socialinei-ekonominei raidai įvertinimas, numatant atitin-

kamas adaptacijos ir visuomenės gerovės kėlimo kryptis;

- socialinės-ekonominės raidos ir kitų strategijų, integruotinių į bendrąją valstybės plėtojimo strategiją, prioritetų nustatymas.

Minėtų uždavinių prasmės suvokimas ir jų sprendimas – sudėtingas klausimas, kurį reikia detaliau aptarti.

1. Socialinės-ekonominės raidos ilgalaikės strategijos rengimo ir įgyvendinimo principai ir prioritetai

Socialinės-ekonominės raidos ilgalaikės strategijos parengimas ir įgyvendinimas – aktualus valstybės plėtojimo uždavinys. Pastaruoju metu daugumoje Rytų ir Vidurio Europos šalių suvoktas tikslingumas rengti ir siekti įgyvendinti *ilgalaikes socialinės-ekonominės raidos strategijas*. Lietuvoje taip pat suprasta, jog pribrendo būtinybė parengti šiuolaikinio pasaulio aktualioms ir XXI amžiaus visuomenės prioritetams adekvačią *ilgalaikę Lietuvos valstybės socialinės-ekonominės raidos strategiją*. Tokioje strategijoje turėtų būti išryškinti *šalies nacionaliniai interesai, ilgalaikiai socialinės-ekonominės raidos tikslai*, apibrėžta visuomenės ir jos gyvenimo kokybės *perspektyva*, suformuota ūkio ir socialinės sistemos *vizija*, detalai struktūrizuoti ir pagrįsti svarbiausi ilgalaikės raidos *prioritetai* bei numatyti strateginių tikslų įgyvendinimo *etapai*.

Ilgalaikė valstybės socialinės-ekonominės raidos strategija turėtų būti orientuota į tai, kad artimiausius 10–15 metų Lietuvoje būtų suformuota visuomenė, savo raidos potencialais ir gerovės lygiu visiškai tenkinanti moderniausiose pasaulio šalyse įgyvendintus standartus, pajėgi integruotis į pažangiausių ir efektyviausiai besivystančių šalių sistemą ir užtikrinti aukštą konkurencingumo lygį intensyviai besiplėtojan-

čios globalizacijos ir visuotinės informatizacijos sąlygomis.

Ilgalaikėje Lietuvos valstybės socialinės-ekonominės raidos strategijoje turi būti numatyti tokie sprendimai, kurių įgyvendinimas realiai užtikrintų visapusišką patrauklumą aktyviai plėtoti įvairialypes inovacijas, leisti pasireikšti kūrybinei iniciatyvai visose gyvenimo srityse, ženkliai padidinti intelektualinį ir finansinį kapitalą bei pasiekti aukštą gyvenimo kokybę. Tokie sprendimai ir siekis juos sėkmingai įgyvendinti turi įkvėpti Lietuvos visuomenę, ypač jaunajai kartai, optimizmo ir nuoširdaus tikėjimo ateitimi, garantuojančia gerovę, saugumą ir stabilumą.

Galima teigti, kad ilgalaikė Lietuvos valstybės socialinės-ekonominės raidos strategija turėtų būti traktuojama kaip esminė šalies plėtros tęstinumą ir politikos perimamumą užtikrinančių sąlygų sistemos grandis.

Ilgalaikėje Lietuvos valstybės socialinės-ekonominės raidos strategijoje turėtų būti ne tik išryškinti *ilgalaikiai nacionaliniai šalies interesai*, bet ir pagrįstai parengtas šių interesų įgyvendinimo *scenarijus*.

Rengiant, o vėliau ir įgyvendinant ilgalaikę Lietuvos valstybės socialinės-ekonominės raidos strategiją, turėtų būti realizuoti atitinkami *principai*, išreiškiantys bendrus reikalavimus, įgyvendintinus priimančią strateginius sprendimus.

Socialinės-ekonominės raidos ilgalaikės strategijos rengimo ir įgyvendinimo principų sistema. Socialinės-ekonominės raidos ilgalaikės strategijos rengimas ir įgyvendinimas – tai daugialypė labai sudėtingų procesų visuma, reikalaujanti adekvataus suvokimo, kompleksinio vertinimo, atsakingo požiūrio ir efektyvaus valdymo. Tai reiškia, kad, rengiant ir įgyvendinant tokią strategiją, turi būti realizuojami tam tikri *principai*, išreiškiantys reikalavimus, kuriuos turėtų tenkinti tiek *strateginių sprendimų turinys*,

tiek šių sprendimų priėmimo, pagrindimo ir įgyvendinimo *metodika*.

Bendru atveju gali būti išskirtos *dvi* pagrindinės socialinės-ekonominės raidos ilgalaikės strategijos rengimo ir įgyvendinimo principų grupės:

- principai, išreiškiantys socialinę-ekonominę raidą lemiančių strateginių sprendimų *turinį*;
- principai, kuriais remiantis bus priimami ir įgyvendinami socialinę-ekonominę raidą lemiantys strateginiai sprendimai.

Ypač pažymėtina, kad socialinės-ekonominės raidos strategija visada turi būti orientuota į *valstybei ir visuomenę aktualių problemų sprendimą, prioritetinių tikslų ir interesų išryškirimą, įvertinimą bei realizavimą*, taip pat į *tam tikros sietinos, „idealias“ ar „idealiai“ artimos situacijos valstybėje ir visuomenėje modelio sukūrimą bei tokio modelio įgyvendinimą*. Minėtoms grupėms priskirtini socialinės-ekonominės raidos strategijos rengimo ir įgyvendinimo principai kaip tik ir leidžia apibrėžti ir realizuoti svarbiausius *reikalavimus*, išreiškiančius valstybės ir visuomenės problemų suvokimą ir išsprendimą, prioritetinių raidos krypčių nustatymą bei siekiamų idealų prasmę.

Socialinę-ekonominę raidą lemiančių strateginių sprendimų turiniui išreikšti yra tikslinga atsižvelgti visų pirma į tuos principus, kuriais apibrėžiamos svarbiausios *vertybės*, siektinos įgyvendinti socialinės-ekonominės raidos sąlygomis. Iš tokių principų pagrindiniai yra šie:

- *humanistinių ir demokratijos vertybių, socialinės harmonijos ir ekologiškos raidos prioritetiškumo* principai, išreiškiantys, kad socialinė-ekonominė raida turi būti orientuota visų pirma į prigimtinių žmogaus teisių, humanistinės moralės ir demokratijos normų įgyvendinimą, į visų visuomenės sluoksnių interesų suderinamumą, įvairių visuomenės mažumų,

iš jų etninių ir religinių, teisių užtikrinimą, taip pat į aukštus ekologiškumo standartus, realizuojamus harmonizuojant sąveiką su biosocialine aplinka;

- *socialinės-ekonominės gerovės harmoningo ir sinchroninio didinimo* principas, kuriuo vadovaujantis socialinės-ekonominės raidos valstybėje sąlygomis turi būti garantuojama pozityvi visų visuomenės sluoksnių socialinė-ekonominė raida ir užtikrinamas visuotinis socialinio saugumo ir ekonominės gerovės kilimas, siekiant visų visuomenės sluoksnių ir institucijų plėtros harmonijos ir pokyčių sinchroniškumo, kartu įgyvendinant socialinių konfliktų ir ryškių ekonominių prieštaravimų *prevencijos* idėją;
- *nacionalinio saugumo kompleksinio užtikrinimo principas, realizuojamas harmonizuojant sąveiką su vidine ir išorine aplinka* ir reiškiantis, kad socialinė-ekonominė raida turi būti orientuojama tiek į *nekonfliktinę* sąveiką su išorine aplinka, tiek į vidinės raidos procesų harmonizavimą, siekiant kompleksiskai įgyvendinti valstybės ir visuomenės saugumo ir stabilumo reikalavimus, realizuojant daugialypes politinio, socialinio, ekonominio, ekologinio, karinio gynybinio ir kitokio pobūdžio priemones;
- *mokslų ir technologinės pažangos bei inovacijų ir intelektualizacijos skatinimo* principas – socialinė-ekonominė raida turi būti grindžiama inovacijomis, realizuojamomis visose gyvenimo srityse, taip pat intelektinių išteklių ir jų kokybės gerinimo bei raidos reikšmingumo didinimu;
- *atvirumo, intelekto kapitalo, informacijos bei kultūrinių mainų plėtros* principas, išreiškiantis atviros visuomenės bei laisvų mainų prioritetiškumą vis labiau intensyvėjančios globalizacijos ir įvairialypės tarptautinės integracijos sąlygomis.

Galima tvirtinti, kad minėti principai išreiškia svarbiausius *sieklius*, realizuotinus adekvačiai tiems sprendimams, kurie turėtų būti priimami ir vykdomi rengiant ir įgyvendinant ilgalaikę socialinės-ekonominės raidos strategiją. Kartu pažymėtina, jog strateginius sprendimus rengiant ir įgyvendinant turėtų būti realizuojami ir kitokie principai, tarp jų išreiškiantys socialinę-ekonominę raidą lemiančių strategijų rengimo ir įgyvendinimo *procesui keliamus reikalavimus*.

Socialinę-ekonominę raidą lemiančių strategijų sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesui išreikšti tikslinga atsižvelgti visų pirma į tuos principus, kuriais apibūrinamas šių sprendimų *efektyvumas* ir apibūdinami esminiai reikalavimai šių sprendimų realizavimo *rezultatams*. Iš tokių principų pagrindiniai šie:

- *strateginių sprendimų pagrįstumo, realumo ir kompleksiško principas*, reiškiantis, kad strategija turi būti rengiama ir įgyvendinama, reikalaujant iš visų valdymo bei sprendimus priimančių subjektų sugebėti pagrįstai ir realiai vertinti situaciją, kompleksiskai atsižvelgti į visas įvertintas aplinkybes bei adekvačiai reaguoti į daugialypius poveikius, lemiančius socialinę-ekonominę raidą;
- *strateginių sprendimų orientavimo į kokybinius pokyčius bei į problemų prevenciją* principas – įgyvendinant socialinės-ekonominės raidos strategiją turi būti suformuota moderni ir aukšta gyvenimo kokybe pasižyminti visuomenė, sugebanti realizuoti vis aukštesnės gerovės standartus ir pajėgi prevenciniais būdais spręsti raidos problemas;
- *strateginių sprendimų dinamiško adekvatumo bei nenutrūkstamos adaptacijos aplinkos pokyčių atžvilgiu* principas, apibūrinantis *aplinkos pokyčių monitoringo* idėją bei tai, kad strateginiai sprendimai, pradėjus juos įgyvendinti, prirėkus turi būti koreguojami, prisitai-

kant prie neišvengiamai vykstančių aplinkos pokyčių;

- *strateginių sprendimų orientavimo į visuotinę interesų harmoniją* principas, apibrėžiantis, kad, rengiant ir įgyvendinant socialinės-ekonominės raidos strategiją, turi būti atsižvelgiama į visos visuomenės interesus, kartu siekiant šiuos interesus kiek galima geriau harmonizuoti.

Savaime suprantama, rengiant ir įgyvendinant socialinės-ekonominės raidos strategiją, turi būti atsižvelgiama ir į kitus principus; kartu pažymėtina, kad būtent minėti principai yra laikytini svarbiausiais, todėl jiems turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Reikia pažymėti, kad apibūdintoms dviem grupėms priskirtini valstybės plėtojimo strategijos rengimo ir įgyvendinimo principai sudaro tam tikrą *sistemą*, į kurią yra integruojamos svarbiausios nuostatos, išreiškiančios strateginių sprendimų bei jų įgyvendinimo *logiką*. Šių principų prasmės suvokimas ir sugebėjimas juos tinkamai taikyti valstybės valdymo praktikoje – labai svarbi sąlyga užtikrinti efektyvų valstybės plėtojimą bei skatinti visuotinę visuomenės pažangą.

Be to, pažymėtina, kad socialinės-ekonominės raidos strategija gali būti suvokiama kaip *integruotas daugialypių strateginių sprendimų kompleksas*, apimantis visas visuomenės raidos sritis bei apibrėžiantis daugelį politinės, socialinės, ekonominės ir technologinės pažangos trajektorijų. Savaime suprantama, tokia strategija įvairiapusė ir sudėtinga, taigi reikia sugebėti detalčiau išryškinti pačios strategijos *struktūrą*: galima teigti, kad socialinės-ekonominės raidos strategija gali būti traktuojama kaip *tarpusavyje suderintų ir į bendras nuostatas orientuotų specializuotų strategijų visuma*.

Formuojant tam tikrą socialinės-ekonominės raidos strategijos struktūrą, būtina atsižvelgti visų pirma į valstybei ir visuomenei aktualias strategi-

nių sprendimų įgyvendinimo priemonėmis sprendžiamas *problemas* bei šių problemų *prioritetus*. Pažymėsi, daugumoje Rytų ir Vidurio Europos šalių iš tokių problemų išskirtinos *ekonominės gerovės esminio pakilimo* bei *socialinio saugumo* problemos, kadangi būtent šių sričių problemoms reikia ypač konstruktyvių ir ryžtingų sprendimų, leidžiančių sėkmingai plėtoti Rytų ir Vidurio Europos šalių integraciją į euroatlantines organizacijas. Be to, prioritetinėmis sritimis laikytinos ir *intelektualinio kapitalo raidos, švietimo, mokslo ir technologijų plėtos, valstybės valdymo tobulinimo* bei kitos probleminės sritys.

Taigi galima teigti, kad socialinės-ekonominės raidos strategijos struktūroje kaip esminės grandys turi būti išskiriamos tos *specializuotos strategijos*, kurių paskirtis yra užtikrinti valstybei ir visuomenei aktualių prioritetinių problemų išsprendimą, atitinkamose gyvenimo srityse sukuriama *„idealią“* ar *„idealiai“* artimą situaciją. Tinkamas socialinės-ekonominės raidos strategijos struktūrizavimas leidžia konstruktyviai parengti ir įgyvendinti strateginius sprendimus, racionaliai sukoncentruojant keliamiems tikslams pasiekti reikalingus išteklius bei pagrįstai sumodeliuojant atitinkamų veiksmų programas ir raidos scenarijus.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, akcentuotina, kad, rengiant ir įgyvendinant ilgalaikės socialinės-ekonominės raidos strategijas konkrečiose valstybėse, turi būti prioritetiškai atsižvelgiama į atitinkamos šalies ir tam tikro laikmečio *ypatybes*. Tai reiškia, kad išdėstyt teiginiai turi būti adekvačiai pritaikomi atsižvelgiant į vietos sąlygas.

2. Socialinės-ekonominės raidos ilgalaikės strategijos rengimo ir įgyvendinimo ypatumai Lietuvoje

Socialinės-ekonominės raidos strateginiai etapai. Atsižvelgiant į šiuolaikinės situacijos Lietuvoje ypatumus, ilgalaikėje Lietuvos valstybės

socialinės-ekonominės raidos strategijoje turėtų būti numatyti du svarbiausi *etapai*:

1. Socialinės ekonominės padėties normalizavimo etapas (artimiausi 3–4 metai);

2. Intensyvios tolesnės socialinės-ekonominės raidos bei nacionalinio verslo pakilimo etapas (kiti 10–12 metų).

Minėtų dviejų etapų numatymą lemia tai, kad: artimiausiu metu (3–4 metus) turi būti sugebėta *normalizuoti* dabartinę socialinę-ekonominę padėtį, šiuo tikslu įgyvendinant radikalias priemones, skirtas forsuotai pritraukti tiek vidaus, tiek užsienio investicijas ir šiuo pagrindu suaktyvinti verslo plėtrą bei ženkliai sumažinti didėjančią nedarbą; beje, socialinė-ekonominė padėtis gali būti normalizuota tik *rinkos liberalizavimo* bei *intensyvaus užsienio investicijų skatinimo* priemonėmis, leisiančiomis suformuoti Lietuvoje reikiamą kapitalo potencialą;

normalizavus dabartinę socialinę-ekonominę padėtį (per artimiausius 3–4 metus), turi būti pradėtas *intensyvus tolesnis ūkio plėtojimas* vis aktyviau skatinant ir palaikant *nacionalinį verslą*: nacionalinio verslo skatinimo ir palaikymo priemonėmis turi būti užtikrinamas Lietuvos ūkio subjektų konkurencingumas Europos Sąjungos bei globaliose rinkose, taip pat aktyvinamas vietinių verslų modernizavimas ir jų produktyvumo didinimas atsivėlgiant į vis labiau sudėtingėjančius darbo našumo, kokybės, efektyvumo ir socialinių garantijų užtikrinimo reikalavimus spartėjančio modernių technologijų (ypač informacinių ir intelektinių) plitimo sąlygomis.

Taigi strateginiai sprendimai turėtų apimti 13–15 metų perspektyvą.

Socialinės-ekonominės padėties normalizavimo etapas. *Socialinės-ekonominės padėties*

normalizavimo etapu (per artimiausius 3–4 metus) turėtų būti įveikta dabar besireiškianti ekonominė krizė ir pašalinti neigiami šios krizės socialiniai padariniai: per artimiausius 3–4 metus turėtų būti ženkliai padidintas šalies bendrais vidaus produktais, smarkiai sumažintas nedarbas, sudarytos tolesnės ūkio modernizavimo prielaidos. Normalizuojant socialinę-ekonominę padėtį turėtų būti lygia greta įgyvendinamos tiek rinkos *liberalizavimo*, tiek *forsuoto investicijų pritraukimo bei vartojimo skatinimo* priemonės. Šiuo laikotarpiu turėtų būti:

- parengti įstatymai, reikalingi *liberalizuoti* rinką ir sudaryti palankią teisinę aplinką intensyviai verslo plėtrai;
- racionalizuota valstybės valdžios ir valdymo institucijų veikla, revizuojant ir optimizuojant tiek centrinių, tiek regioninių valstybinės valdžios ir valdymo įstaigų vykdomas funkcijas ir užtikrinant šių funkcijų suderinamumą ir vykdymą tokio kokybės lygiu, kad būtų efektyviai įgyvendinama šalies ir visuomenės interesus realizuojanti valstybės politika; atitinkamomis priemonėmis turi būti išgyvendintos neigiamos „biurokratizmo“ apraiškos, padidinta valstybinės valdžios ir valdymo įstaigų atsakomybė ir veiklos rezultatyvumas bei sukurta šios veiklos monitoringo sistema;
- parengtas ir įgyvendintas *tikslinių priemonių kompleksas*, skirtas forsuotai pritraukti investicijas, reikalingas radikaliai modernizuoti įvairias ūkio grandis ir sukurti ženklų naujų darbo vietų skaičių.

Forsuotai pritraukti investicijas skirtos tikslinės priemonės turėtų būti rengiamos ir įgyvendinamos, atsivėlgiant į nuostatą, kad investicijų pritraukimas turi būti orientuotas į *nedarbo mažinimo, regioninės plėtos bei ūkio technologinės modernizacijos prioritetus*. Tai reiškia, jog kai investicijos orientuotos būtent į šiuos priori-

tetus, turėtų būti taikomos *išskirtinai palankios investavimo sąlygos*. Galima teigti, kad išskirtinai palankų investavimo režimą būtina taikyti, jei investicijos yra skirtos:

- kurti darbo vietas tuose šalies regionuose ar ūkio sektoriuose, kur ypač didelis nedarbas;
- aktyvinti verslą tuose regionuose, kuriuose pasireiškia socialinės-ekonominės raidos sąstingis;
- aukštos kokybės technologijų plėtrai kurti inovatyvius produktus bei stiprinti eksportines potencijas įgyvendinant nuostatas, jog būtina ženkliai didinti darbo našumą, plėtoti konkurencingumą ir sudaryti galimybes jaunajai kartai dirbti intelektualizuotą, kūrybingą ir gerai mokamą darbą (ši aplinkybė yra ypač svarbi užtikrinant visuotinį kūrybingos, iniciatyvios ir gerai išsilavinusios jaunosios kartos užimtumą);
- technologinei modernizacijai, orientuotai į energijos išteklių taupymą bei ekologinių problemų sprendimą;
- spręsti esmines socialines problemas.

Siekiant forsuoto investicijų pritraukimo turėtų būti įgyvendintos kryptingos priemonės *teisės saugos ir teisėtvarkos srityje*: šių priemonių tikslas – užtikrinti investuotojų, investavimo objektų bei investicinės veiklos saugumą bei investuoti palankių sąlygų ir garantijų stabilumą.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas *skatinti nacionalinio verslo subjektus plėtoti investicijas į naujų darbo vietų kūrimą*: atitinkamoje skatinimo politikoje turėtų būti numatytos priemonės, leidiančios į aktyvų investicijų ir naujų darbo vietų kūrimą pritraukti tas lėšas, kurios yra arba „užšaldytos“, arba panaudojamos nekuriant naujų darbo vietų.

Forsuoto investicijų pritraukimo priemonėmis turėtų būti skatinamas ir *vartojimas*: tai leistų intensyviai ekonominę veiklą ir *aktyvinti* verslą.

Forsuoto investicijų pritraukimo priemonės turi būti parengtos ir įgyvendintos, realizuojant „oazių“ politiką. Šios politikos esmė – pagrįstai išryškinti prioritėtines socialinės-ekonominės raidos ir ūkio sistemos grandis, kurias plėtoti turėtų būti sudaromos „šiltnamio“ („oazių“) sąlygos; tai leistų forsuotai, „smūginiai“ bei „šoko terapijos“ principu modernizuoti tiek ypač perspektyvius, tiek socialiniu požiūriu probleminius ūkio sektorius. Savaime suprantama, „oazių“ politika turėtų būti patraukli *kryptingoms užsienio investicijoms*.

Forsuotas investicijų pritraukimas ir vartojimo aktyvinimas leistų sudaryti realias prielaidas ne tik normalizuoti socialinę-ekonominę padėtį, bet ir pradėti realiai remti *nacionalinį verslą*. Jei per ateinančius kelerius metus pavyktų ženkliai padidinti bendrąjį vidaus produktą, būtų realiai suformuotas ekonominis pagrindas kryptingai palaikyti *nacionalinių verslo subjektų ekspansiją į globalias rinkas* ir užtikrinti šių subjektų didesnę konkurencingumą. Tokioje situacijoje realiai galėtų būti pradėtas *intensyvios socialinės- ekonominės raidos bei nacionalinio verslo pakilimo etapas*.

Apibendrinant išdėstytus teiginius galima išryškinti svarbiausius *uždavinius*, spręstinus *pirmuoju* etapu:

- rinkos liberalizavimui skirtos *teisines bazės* parengimas;
- *forsuoto investicijų pritraukimo politikos* parengimas ir įgyvendinimas, ypatingą dėmesį skiriant užsienio investicijų tarptautiniam marketingui ir stambių investicinių projektų Lietuvoje integravimui į globalių investicinių projektų sistemą;
- *investicijų prioritetų ir prioritėtinų objektų* nustatymas ir pagrindimas, ypač dėmesį skiriant regioninei raidai, mažinti nedarbą bei technologinėms modernizacijoms ir kartu formuoti socialinės-ekonominės „oazes“.

Intensyvi socialinė-ekonominė raida ir nacionalinio verslo pakilimas. *Intensyvios socialinės-ekonominės raidos ir nacionalinio verslo pakilimo etapu* (per kitus 10–12 metų) Lietuvoje turėtų susiformuoti *specializuoti nacionalinio verslo sektoriai*, efektyviai integruoti į Europos Sąjungos bei į globaliose rinkose veikiantį tarptautinį verslą. Tokiuose sektoriuose plėtojamas verslas turėtų būti pagrindinis bendrojo vidaus produkto nenutrūkstamo augimo veiksnys: šiuose sektoriuose turėtų būti kuriami į globalias rinkas eksportuojami produktai, geros kokybės ir konkurencingi, šių sektorių raida turėtų garantuoti didelį užimtumą ir vis didėjančią gyventojų perkamąją galią. Minėtų sektorių visuma turėtų pasižymėti *unikalumu ir specifiskumu* tarptautinėse darbo pasidalijimo sistemose.

Specializuoti nacionalinio verslo sektoriai turėtų būti *valsybės remiami*, šiuo tikslu rengiant ir įgyvendinant įvairias *valstybines verslo rėmimo programas*, ypač dėmesį skiriant:

- naujų technologijų įgyvendinimo skatinimo programoms;
- socialiai reikšmingo verslo palaikymo programoms;
- verslo informatizacijos ir elektroninio verslo palaikymo programoms;
- verslo intelektualizavimo programoms;
- verslo ekologizavimo programoms;
- jaunų specialistų įdarbinimo ir profesinės karjeros rėmimo programoms;
- eksporto rėmimo ir marketingo tobulinimo programoms;
- regioninio verslo programoms.

Specializuotų nacionalinio verslo sektorių plėtrai palaikyti turi būti įgyvendinamos adekvacijos ne tik valstybės socialinės ir ekonominės politikos, bet ir švietimo, studijų, mokslo ir technologijų, kultūros, užsienio, vidaus ir kitos politikos priemonės.

Pažymėtina, kad nacionalinio verslo rėmimo idėja Lietuvoje galėtų būti įgyvendinta tik jei bendrasis vidaus produktas būtų gerokai didesnis nei yra dabar ir, jei, esant bendrojo vidaus produkto augimui, iš valstybės biudžeto būtų galima skirti rėmimui reikiamų lėšų. Savaiame suprantama, dabar toks rėmimas neįmanomas, todėl, kol būtų galima vykdyti intensyvios socialinės-ekonominės raidos bei nacionalinio verslo kėlimo politiką, turi būti suformuotas ženklaus papildomas *kapitalo potencialas*: jį reikėtų suformuoti per artimiausius 3–4 metus.

Apibendrinant išdėstytus teiginius pažymėtina, jog būtina dabar skubiai atlikti *kompleksinius situacijos Europos ir globaliose rinkose tyrimus*, įvertinti *visuotinės technologinės ir informacinės pažangos perspektyvas* bei tuo remiantis apibrėžti svarbiausius *nacionalinio verslo perspektyvios specializacijos prioritetus*, į kuriuos turėtų būti orientuojama dabartinė tiek ūkio, finansų, užimtumo, tiek švietimo, studijų, mokslo ir technologijų, kultūros, užsienio ir kita politika.

3. Intelektu kapitalo tobulinimas bei mokslo ir technologijų plėtra socialinė-ekonominę raidą apibrėžiančių strateginių sprendimų sistemoje

Intelektu kapitalo tobulinimas bei mokslo ir technologijų plėtra – prioritentinė šiuolaikinės visuomenės raidos kryptis. Vykstant intensyviai globalizacijai, tarptautinei integracijai bei plėtojantis informacinei visuomenei, vis didesnę reikšmę įgauna *intelektu kapitalo tobulinimas bei mokslo ir technologijų plėtra*. Ši aplinkybė ypač svarbi toms šalims, kurios disponuoja gana ribotais gamtos turtais bei materialiais ištekliais ir kurių socialinė-ekonominę raidą iš esmės lemia *intelektu kapitalo kokybė bei sugebėjimai intensyviai didinti intelektu kapitalo tobulinimo ir panaudojimo efektyvumą įvairiomis inovacijų*

skleidimo bei mokslo ir technologijų plėtros priemonėmis. Beje, minėtas teiginys yra visiškai pritaikytinas daugumos Rytų ir Vidurio Europos šalių, ir Lietuvos sąlygomis: Lietuvos ir daugelio kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių, ypač siekiančių integruotis į Europos Sąjungą ir NATO, socialinės-ekonominės raidos perspektyvą lemia būtent *intelektu kapitalo potencialas* bei sugebėjimas plėtoti *mokslo ir technologinę pažangą*. Tai reiškia, kad, svarstant įvairius socialinės-ekonominės raidos bei valstybės plėtojimo strategijų klausimus, išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas būtent *intelektu kapitalo tobulinimo bei mokslo ir technologijų plėtros strategijoms*.

Pažymėtina, kad, rengiant ir įgyvendinant socialinę-ekonominę raidą apibrėžiančius strateginius sprendimus, intelekto kapitalo tobulinimo bei mokslo ir technologijų plėtros strategijos turi būti traktuojamos kaip *prioritinės specializuotos strategijos* bendroje socialinės-ekonominės raidos bei valstybės plėtojimo strategijų struktūroje. Savaiame suprantama, šis požiūris turėtų būti taikomas ir Lietuvoje.

Savo ruožtu, rengiant ir įgyvendinant strateginius sprendimus dėl intelekto kapitalo tobulinimo bei mokslo ir technologijų plėtros Lietuvoje, prioritetas turėtų būti teikiamas *universitetinio mokslo raidai*; intelekto kapitalo tobulinimui bei mokslo ir technologijų plėtrai skirtose strategijose reikėtų kaip svarbiausią grandį išskirti būtent *universitetinio mokslo raidos strategiją*.

Galima teigti, kad Lietuvoje turėtų būti suvokiama, jog universitetinio mokslo raidos strategijos parengimo ir įgyvendinimo tikslas – mokslinių tyrimų ir studijų esminio modernizavimo universitetuose priemonėmis sudaryti prielaidas užtikrinti Lietuvos visuomenės intelektinį, darbo vietų šalyje kvalifikacinės struktūros bei darbo kokybės ir efektyvumo, kartu ir darbo apmokėjimo bei visuomenės gerovės *adekvatumą*

tiesiems standartams ir modeliams, kurie yra susiformavę ir pasklidę aukščiausią socialinės, ekonominės ir technologinės pažangos lygį pasiekusiose Vakarų Europos šalyse, JAV ir kituose pirmaujančiuose pasaulio kraštuose. Šis tikslas išreiškia Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą ir NATO nuostatą ir atspindi būtinybę užtikrinti Lietuvos ūkio konkurencingumą globaliose rinkose, visuotinį užimtumą bei visų šalies socialinių sluoksnių gerovės lygio sutikimą su Europos Sąjungos ir kitų Vakarų valstybių socialinės-ekonominės pažangos normomis.

Lietuvos visuomenės intelektinis, darbo vietų šalyje kvalifikacinės struktūros, darbo kokybės ir efektyvumo, darbo apmokėjimo ir visuomenės gerovės adekvatumas pirmaujančiuose pasaulio kraštuose susiformavusiems bei besiformuojantiems ir pasklidusiems standartams ir modeliams yra suvoktinas kaip sugebėjimas sukurti ir toliau plėtoti Lietuvoje tokią situaciją, kurioje būtų realiai įgyvendinti *informacinės visuomenės įtvirtinimo bei konkurencingumo globalizacijos sąlygomis užtikrinimo* siekiai. Šioje situacijoje turėtų būti pasiektas *visuotinis užimtumas*, darbo vietų struktūroje dominuojant *intelektinio* darbo ir aukštos kvalifikacijos reikalaujančioms darbo vietoms ir kartu susidarant prielaidoms įgyvendinti *aukšto apmokėjimo bei socialinio-ekonominio gerovės kelimo* nuostatas. Darbo rinkoje turėtų didėti aukštąjį išsilavinimą (ypač universitetinį) turinčių specialistų paklausa, o tai savo ruožtu suteiktų esmines gyvenimo ir socialinio-ekonominio aktyvumo perspektyvas jaunajai kartai. Ypač pažymėtinas būtinumas intelekto kapitalą orientuoti į vis labiau spartėjančias *inovacijas* bei įvairiapusiškas technologines, socialines ir ekonomines *transformacijas*, todėl reikia vis daugiau dėmesio skirti formuoti *kūrybines potencijas* ir pasirengti atlikti daugialypius tyrimus bei efektyviai panaudoti jų rezultatus; pastaroji aplinkybė, beje, išreiškia

mokslinių tyrimų ir studijų vienovės prioritetiškumą.

Savaime suprantama, siekiant užtikrinti Lietuvos visuomenės intelektualinio, darbo vietų šalyje kvalifikacinės struktūros, darbo kokybės ir efektyvumo, darbo apmokėjimo ir visuomenės gerovės adekvatumą pirmaujančių šalių standartams ir modeliams būtina kompleksiskai įgyvendinti labai plataus masto politines, ekonomines, organizacines ir kitokias priemones, tačiau iš tokių priemonių būtent *mokslinių tyrimų ir studijų modernizavimas universitetuose* įgauna išskirtinę svarbą: toks modernizavimas yra tiesiogiai orientuotas į visuomenės intelektualizaciją bei į masinį intelekto kapitalo parengimą aukštos kokybės ir technologiskumo produkcijai kurti, intensyviai inovacinei veiklai ir konkurencijai Europos bei globaliose rinkose ir informacinėse erdvėse. Suvoktina ir tai, kad tokio lygio intelekto kapitalo parengimas ir sukauptimas Lietuvoje ateityje pasireikš ir kaip vienas svarbiausių veiksnių pritraukti papildomas investicijas, galinčias užtikrinti intensyvią socialinę-ekonominę raidą.

Universitetinio mokslo strategijos parengimo ir įgyvendinimo tikslas išreiškia šios strategijos *ilgalaikiškumą* ir jos orientaciją į ateinančių 5–10 metų laikotarpį, per kurį intensyviai turėtų vykti Lietuvos valstybės integracija į euroatlantines organizacijas bei Lietuvos visuomenės adaptavimasis prie vakarietiško darbo našumo, kokybės ir efektyvumo, kartu ir inovatyvumo bei kvalifikacijos standartų. Principinė šios strategijos parengimo ir įgyvendinimo nuostata yra ta, kad mokslinių tyrimų ir studijų Lietuvos universitetuose modernizavimo priemonėmis turi būti užtikrintas *visiškas* Lietuvos mokslo ir technologijų plėtros potencialo integravimasis į europinę tokio potencialo sistemą bei pasiektas, kad Lietuva europinėje darbo pasidalijimo sistemoje būtų traktuojama kaip informacinės visuome-

nės lygį įgyvendinęs bei masiškai aukštas technologijas kuriantis, eksportuojantis ir plačiai naudojantis kraštas.

Iš minėtų nuostatų turėtų išplaukti pagrindiniai keltini mokslinių tyrimų bei studijų universitetuose modernizavimo reikalavimai.

Universitetinio mokslo raidos funkcijos ir kryptys bendroje mokslo ir technologijų raidos sistemoje. Rengiant ir įgyvendinant universitetinio mokslo raidos strategiją, turėtų būti išreikiama nuostata, jog universitetinio mokslo raida – svarbiausia bendrosios mokslo ir technologijų plėtros grandis.

Universitetinio mokslo raidos sąlygomis universitetai visuomenės ir valstybės atžvilgiu turėtų nuolat atlikti šias svarbiausias *funkcijas*:

- mokslinių tyrimų ir studijų integracijos ir sintezės universitetuose pagrindu *formuoti* aukštu kūrybingumo, inovatyvumo, informuotumo, įgyjamų žinių naujumo ir kompleksiskumo lygiu pasižyminti *visuomenės intelektualinį branduolį*, kartu užtikrinant sugebėjimą sėkmingai *adaptuotis* vis labiau intensyvėjančių socialinių, ekonominių, technologinių transformacijų sąlygomis bei globalizacijos ir informacinės visuomenės aplinkoje įgyti papildomų *konkurencingumo* galimybių;
- fundamentinių ir taikomųjų tyrimų rezultatus panaudoti kuriant, įgyvendinant bei skleidžiant naujas technologijas, tiesiogiai prisidedant tiek prie verslo, tiek viešojo sektoriaus struktūrų *modernizavimo*, užtikrinant darbo našumo, kokybės ir efektyvumo didinimą, kartu skatinant visuomenės gerovės kėlimą.

Suvokiant integracijos į euroatlantines institucijas prioritetus bei įvertinant vykstančių globalizacijos, Europos integracijos bei informacinės visuomenės raidos ypatumus, galima teigti, jog Lietuvoje universitetinio mokslo raidos svarbiausios *funkcinės kryptys* turėtų būti šios:

- fundamentinių tyrimų *palaikymas* siekiant išsaugoti ir stiprinti Lietuvoje sukauptą fundamentinio mokslo potencialą, šiuo tikslu aktyvinant fundamentinių tyrimų Lietuvoje *integravimą* į pasaulinę praktikoje plėtojamus fundamentinius tyrimus bei užtikrinant spartų ir laiku pasaulyje gaunamų naujų fundamentinių žinių *pritaikymą* Lietuvoje, ypatiną dėmesį skiriant paskleisti šias žinias mokslininkams ir studijuojantiems;
- Lietuvos ūkio institucijų bei visuomenės intelektualinio potencialo *adaptavimas* prie Europos Sąjungos bei NATO technologinėse ir informacinėse erdvėse įgyvendintų normų ir standartų, šiuo tikslu tiek atliekant tokiam adaptavimuisi reikalingus tyrimus, tiek skleidžiant šių tyrimų rezultatus tarp mokslininkų, studijuojančiųjų bei verslo ir valstybinio valdymo specialistų;
- konkrečių technologijų kūrimas ir taikomųjų tyrimų plėtojimas, panaudojant universitetuose turimą ir toliau plėtotiną potencialą.

Universitetinio mokslo raidą traktuojant kaip svarbiausią bendrosios mokslo ir technologijų plėtros grandį, universitetinio mokslo ir studijų potencialą būtina vertinti kaip labai svarbų *nacionalinio turto* elementą. Šio potencialo plėtra turi būti suvokiama kaip *svarbiausia prielaida įgyvendinti strategines Lietuvos valstybės nuostatas, išreiškiančias integracijos į Europos Sąjungą ir NATO prioritetus*: universitetinio mokslo raida turi būti vertinama kaip viena svarbiausių sąlygų, lemiančių Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą ir NATO bei tolesnės pažangos euroatlantinėse erdvėse perspektyvą.

Neabejotina, kad Lietuvoje turėtų būti suformuotas modernus *universitetinio mokslo potencialas*, turiniu ir raidos kryptingumu išreiškiantis XXI amžiaus informacinės visuomenės, spartėjančios mokslo ir technologinės pažangos,

intensyvėjančių tarptautinių mainų, gyvenimo būdo ekologizavimo, humanizavimo ir demokratizavimo prioritetus.

Toks universitetinio mokslo potencialas turėtų būti formuojamas kaip *integuota fundamentinių ir taikomųjų tyrimų, naujų žinių ir pažangių technologijų kūrimo, perdavimo ir įgyvendinimo sistema*, įtraukta į bendrą mokslo ir studijų procesą. Pagrindinis šios integruotos sistemos požymis – daugiaypiai *integraciniai ryšiai*, išreiškiantys tai, kad:

- universitetinio mokslo plėtojimas turi būti tiesiogiai integruotas į visos visuomenės mastu vykstančius socialinės-ekonominės, mokslo ir technikos raidos procesus ir suvokiamas kaip būtina, o kartais ir lemiamą visuotinės pažangos sąlyga;
- moksliniai tyrimai turi būti neatskirtini nuo universitetinių studijų, suvokiant, kad tyrimai yra traktuotini kaip svarbi studijų bei mokymo procesų dalis, o studijos – kaip esminė mokslinių tyrimų bei naujų žinių ir technologijų kūrimo ir skleidimo procesų dalis;
- moksliniai tyrimai turi pasižymėti tiek mokslo sričių ir krypčių įvairove, tiek tarpdisciplininiu ir tarpmoksliniu pačių tyrimų pobūdžiu, taip pat fundamentinės, taikomosios orientacijos bei pažangių technologijų kūrimo ir skleidimo darbų sujungimu į bendrą intelektualinės produkcijos formavimo bei intelektualinio potencialo plėtojimo procesą;
- moksliniai tyrimai turi būti įtraukti į šalies bei globaliose informacinėse ir technologinėse erdvėse vykstančių visuotinės plėtros procesų sistemas, kartu įgyvendinant šių tyrimų adekvatumo bendrosioms pažangos trajektorijoms nuostatas;
- moksliniai tyrimai turi būti orientuoti tiek į naujų intelektualinių, informacinių bei materialinių produktų kūrimą, tiek į įvairiapusių są

intelekto kapitalo tobulinimą, ypatingą dėmesį skiriant nuolatiniam mokslinių pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui, studijuojančiųjų rengimui dirbti kūrybinį intelektualinį darbą bei naujosios mokslininkų kartos ugdymui įvairiomis doktorantūros studijų bei daktaro disertacijų rengimo, habilitacijos, mokslinių stažuotėlių, dalyvavimo moksliniuose renginiuose bei tyrimų rezultatų skelbimo ir aptarimo akademinuose sluoksniuose formomis;

- į mokslinius tyrimus lygiavertės partnerystės principais turi būti įtraukti organizacinių formų įvairove pasižymintys dalyviai ir vykdytojai, atstovaujantys įvairiems akademinės bendruomenės bei specialistų praktiku sluoksniams, studijuojančiųjų bei mokslininkų grupėms, alternatyvioms mokslinių pažiūrų sistemoms ir mokykloms, skirtingo amžiaus grupėms, įvairioms savo šalies bei užsienio akademinėms institucijoms, mokslo ir kitoms institucijoms.

Minėti integraciniai ryšiai išreiškia universitetinio mokslo potencialui būdingas charakteristikas ir kartu leidžia apibūdinti *svarbiausias universitetinio mokslo raidos kryptis*.

Siekiant suformuoti modernų universitetinio mokslo potencialą turi būti įgyvendinti šie *strateginiai tikslai*:

- sukurti ir įvairiapusiškai plėtoti *naujausių žinių ir duomenų apie pažangią pasaulinę patirtį akumuliacinio, įvertinimo, adaptavimo atsižvelgiant į Lietuvos valstybės ir visuomenės reikmes bei skleidimo ir pritaikymo Lietuvoje sistemą*, adekvacią universitetinių studijų bei mokslinės specializacijos profiliui ir leidžiančią užtikrinti tiek studijas baigiančiųjų bei dirbančių mokslinių pedagoginių darbuotojų kompetencijos ir kvalifikacijos, tiek ir kuriamų intelektualinių produktų kokybės *visišką*

adekvatumą pasaulinėje praktikoje susiklosčiusiam lygiui bei konkurencingumo normoms; į tokią sistemą turėtų būti integruotos atitinkamos posistemės, skirtos rinkti, kaupiti, analizuoti, įvertinti, atrinkti ir skleisti informaciją apie naujausius mokslo ir technikos pažangos pasaulyje laimėjimus, pasaulyje sukauptų žinių ir patirties panaudojimą atliekant tolesnius tyrimus bei projektavimo, konstravimo, konsultavimo ir kitus darbus Lietuvoje, taip pat analizuoti ir įvertinti Lietuvos ūkio bei visuomenės sugebėjimą absorbuoti naujausias pasaulyje gautas žinias ir pažangią patirtį;

- sukurti savireguliacijos principu veikiančią mokslinio potencialo *racionalios specializacijos pasirinkimo ir nuolatinio šios specializacijos aktualizavimo bei patikslinimo sistemą*, leisiančią užtikrinti tokių mokslinių tyrimų bei kitų darbų *prioritetų* pasirinkimą, kad juos įgyvendinant būtų pasiektas labai aukštas mokslo darbų kokybės lygis, sąlygojantis galimybę konkrečiose ir griežtai apibrėžtose specializacijos srityse pelnyti europinį ir pasaulinį pripažinimą bei tapti lyderiais atitinkamuose tarptautinių mokslo darbų rinkų segmentuose: į tokius prioritetus turi būti orientuojamas *viso mokslinio potencialo plėtojimas*, atitinkamai *koncentruojant* žmonių, finansinius, materialinius ir informacinius išteklius bei *specializuojant mokslo darbų tematiką* (beje, pasirenkant minėtus prioritetus, turi būti atsižvelgiama visų pirma į Lietuvos socialinės, ekonominės, technologinės raidos reikmes bei į studijų specializacijos perspektyvas Europos integracijos, globalizacijos bei informacinės visuomenės raidos požiūriu);
- pasiekti, kad vykdomų mokslinių tyrimų *tematika* būtų adekvati Europos Sąjungos ir

NATO institucijų vykdomų tyrimų tematikai, bei užtikrinti, kad atliekami tyrimai būtų integruoti į atitinkamus tarptautinius projektus ir programas ir būtų aktyviai bendradarbiaujama su užsienio partneriais tiek Europos Sąjungos ir NATO mastu įgyvendinamų projektų ir programų, tiek tiesioginių dvišalių ar daugiašalių partnerystės ryšių pagrindu;

- sukurti ir įgyvendinti lanksčias tiek vidinės mokslinės kooperacijos struktūras ir organizacines formas, integruojančias įvairių padaliniių bei pavienių mokslininkų ir specialistų potencialą, tiek išorinių ryšių sistemas, kurios leistų kryptingai skatinti kūrybinę iniciatyvą, formuoti potencialias sinerginiam efektui gauti ir kartu plėtoti *atvirų universitetų sistemą*, realiai įgyvendinančią aukštos mokslinės kvalifikacijos, kūrybinės laisvės, tolerancijos ir demokratiškumo bei integracijos į tarptautines intelektines veiklos erdves prioritetus bei sugebančią kryptingai formuoti tiek mokslininkų korpusą, tiek ir ženkliai Lietuvos akademinės bendruomenės dalį.

Universitetinio mokslo raidos funkcijų ir kryptių svarba Lietuvos valstybei lemia, kad universitetinio mokslo raidos Lietuvoje strategija turi būti *prioritetinė*. Iš to išplaukia, kad universitetinio mokslo raidai reikia *išskirtinio valstybės palaikymo*; šiuo tikslu turi būti parengtos ir įgyvendintos *ilgalaikio valstybės palaikymo priemonės*, skirtos:

- suformuoti efektyvią *mokslo ir mokslinių pedagoginių darbuotojų rengimo, kvalifikacijos ugdymo bei jų motyvavimo ir socialinės reprodukcijos sistemą*, orientuotą tiek į aukštą šių darbuotojų kompetencijos bei darbo produktyvumo lygį, tiek ir į aukšto jų socialinio statuso bei tinkamumo, darbo apmokėjimo ir socialinių garantijų užtikrinimą;
- *harmonizuoti* mokslinių tyrimų ir studijų universitetuose raidos prioritetus su *ilgalai-*

kėmis šalies socialinės-ekonominės raidos nuostatomis, siekiant užtikrinti tiek studijas baigiančių asmenų užimtumą aukštos kvalifikacijos ir didelių intelektualinių bei inovacinių gebėjimų reikalaujančiose srityse, tiek vis labiau didėjantį poreikį plėtoti mokslinius tyrimus ir diegti jų rezultatus, tiek nuolat modernizuoti universitetinio mokslo potencialą bei stiprinti mokslinių tyrimų ir studijų sąveiką;

- vis intensyviau *integruoti* Lietuvos universitetinio mokslo potencialą į tarptautines, ypač Europos Sąjungos, mokslo ir technologijų plėtros sistemas.

Ilgalaikio valstybės rėmimo priemonės turėtų apimti labai plačią spęstinių problemų panoramą ir reikalauti adekvачių finansinių išteklių. Beje, ieškant papildomų finansavimo šaltinių bei racionalizuojant turimų finansinių išteklių panaudojimą, būtų tikslinga priimti ir įgyvendinti kai kuriuos *organizacinius sprendimus*, skirtus suformuoti *universitetinio mokslo raidos Lietuvoje tarptautinio marketingo sistemą*: tokios sistemos sukūrimas ir tolesnis plėtojimas galėtų pozityviai paveikti Lietuvos universitetinio mokslo potencialo integraciją į tarptautines institucijas, kartu užtikrinant realią mokslo ir technologijų plėtrą Lietuvoje. Be to, Lietuvoje turėtų būti įsteigta *nacionalinė universitetinio mokslo ir technologijų plėtros agentūra*, kuri turėtų vykdyti šias funkcijas:

- *bdnrių universitetinių* (Lietuvos mastu) mokslo ir technologijų plėtros programų ir tyrimų projektų *formavimas*, šių programų ir projektų *integravimas* į įvairias socialinės-ekonominės raidos Lietuvoje bei tarptautines ir europines programas ir projektus (NATO mokslo programas, ES ir kitas tarptautines programas), užsakovų ir partnerių dalyviams iš Lietuvos *paieška* bei prirėikus dalyvių iš Lietu-

vos veiklos šiose programose ir projektuose *administravimas*;

- Lietuvoje sukurtų ar kurtinų mokslinių produktų *komercializavimas ir paskleidimas* tarptautinėse rinkose bei *užsakovų ir partnerių* tolesniems tyrimams radimas; Lietuvos mokslininkų ir jų kolektyvų *pritraukimas* atliekant fundamentinius ir taikomuosius tyrimus, realizuojant įvairias nacionalines ir tarptautines mokslo ir technologijų plėtros programas užsienyje bei vykdant tarptautinio verslo subjektų užsakymus.

Tokios agentūros veikla galėtų skatinti realią Lietuvos universitetinio mokslo potencialo integraciją į tarptautines institucijas ir įgyvendinti nuostatą, kad norint dalyvauti tarptautinėse programose reikia *adekvataus tarptautinio marketingo bei profesionalaus administravimo*. (Beje, viena iš priežasčių, kodėl Lietuvos universitetuose yra vykdoma labai mažai darbų pagal tarptautines programas, – tarptautinio marketingo stoka ir neprofesionalus paraiškų rengimo bei projektų vykdymo administravimas: šiame darbe vyruoja „mėgėjiška“ saviveikla, grindžiama išimtinai atskirų mokslininkų bei katedrų asmeniniais ryšiais. Tokį darbą turėtų dirbti profesionalios tarnybos, turinčios įgaliojimų ir galimybių užmegzti ryšius su Lietuvos ir užsienio vyriausybėmis institucijomis, ambasadamis, Europos Komisijos, NATO, Jungtinių Tautų, UNESCO tarnybomis, kuruojančiomis atitinkamas mokslo ir technologijų plėtros sritis, taip pat su įvairių mokslo ir studijų įstaigų vadovais, galinčiais savarankiškai ir operatyviai priimti sprendimus įvairiais partnerystės klausimais. Lietuvoje turėtų būti suvokta, kad universitetinio mokslo raidai reikia kryptingos ir atsakingos *valstybinės politikos* ir ji negali būti grindžiama vien pavienių mokslininkų „mėgėjiškomis“ iniciatyvomis.) Nacionalinė universitetinio

mokslo ir technologijų plėtros agentūra galėtų steigti savo padalinius prie atskirų universitetų, numatant, kad tokie padaliniai „aptarnautų“ atitinkamuose universitetuose turimo potencialo tarptautinio marketingo procesą.

Savaime suprantama, išdėstyti teiginiai apima tik kai kurias esmines nuostatas, į kurias reikėtų atsižvelgti, rengiant ir įgyvendinant tiek universitetinio mokslo raidos, tiek bendresnes intelekto kapitalo tobulinimo bei mokslo ir technologijų plėtros strategijas. Kartu pažymėtina, jog tinkamas būtent išdėstytais teiginiais apibrėžiamų strateginių sprendimų parengimas ir įgyvendinimas yra svarbi sąlyga įvairiapusiškai plėtoti modernią visuomenę.

Apibendrinant dar kartą pažymėtina, kad intelekto kapitalo tobulinimas bei mokslo ir technologijų plėtra – tai labai svarbi socialinę-ekonominę raidą lemiančių sąlygų grupė, kuriai turi būti skiriamas prioritetas dėmesys, rengiant ir įgyvendinant ilgalaikę valstybės socialinės-ekonominės raidos strategiją. Šių sąlygų įvertinimas leidžia tinkamai atsižvelgti į daugelį aplinkybių, kurias lemia globalizacijos, tarptautinės integracijos bei informacinės visuomenės raidos procesai, o tai savo ruožtu sudaro prielaidas priimti ir realizuoti strateginius sprendimus, užtikrinančius visokeriopą valstybės ir visuomenės pažangą.

Išvados

Šiuolaikinės valstybės ir visuomenės plėtojimas bei socialinė-ekonominė raida – tai sudėtingų ir prieštaringų procesų kompleksas, reikalaujantis gilaus ir daugialpio suvokimo bei pažinimo, sisteminio požiūrio ir efektyvaus valdymo. Esminė sąlyga sėkmingai plėtoti šiuolaikinę valstybę ir visuomenę – sugebėti parengti ir įgyvendinti atitinkamas *ilgalaiques strategijas*, kuriomis būtų kompleksiška apimamos visos svarbiau-

sios politinio, socialinio ir ekonominio gyvenimo, kultūrinės raidos ir technologinės pažangos *kryptys*, išryškinami ilgalaikės plėtros *prioritetai*, numatomi *aktualių problemų sprendimo būdai* bei įgyvendinama ateityje galinčių pasireikšti problemų *prevencija*. Strateginiai sprendimai turi būti parengiami ir įgyvendinami atsižvelgiant į globalizacijos, informacinės visuomenės bei tarptautinio verslo raidai būdingus *dėsningumus*; pastarųjų logikos suvokimas lemia būtinumą šių sprendimų parengimo ir įgyvendinimo praktikoje realizuoti tam tikrus *principus*, kuriais yra išreiškiami reikalavimai tiek strategijų turiniui, tiek strategijų parengimo ir įgyvendinimo metodikai.

Svarbiausi socialinės-ekonominės raidos strategijų *turinį* apibrėžiantys principai yra šie:

- humanistinių ir demokratijos vertybių, socialinės harmonijos ir ekologiškos raidos prioritetiškumo principai,
- socialinės-ekonominės gerovės harmoningo ir sinchronizuoto kėlimo principas,
- nacionalinio saugumo kompleksinio užtikrinimo principas,
- mokslo ir technologijų pažangos bei inovacijų ir intelektualizacijos skatinimo principas,
- atvirumo, intelekto kapitalo, informacijos bei kultūrinių mainų plėtros principas.

Iš strateginių sprendimų rengimo, pagrindimo ir įgyvendinimo *metodikas* apibrėžiančių principų svarbiausi yra šių sprendimų pagrįstumo, realumo ir kompleksiško, orientavimo į kokybinius pokyčius bei į problemų prevenciją, nenutrūkstamos adaptacijos ir dinamiško adekvatumo aplinkos pokyčiams,

orientavimo į visuotinę interesų harmoniją bei kiti principai.

Socialinės-ekonominės raidos strategijos pasižymi savo sudėtingumu. Tikslinga išryškinti *specializuotas strategijas*. Atsižvelgiant į dabartinius ypatumus galima teigti, jog svarbiausiomis specializuotomis strategijomis, įtrauktinomis į socialinės-ekonominės raidos strategijų struktūras, yra intelekto kapitalo, mokslo ir technologijų plėtros strategijos: būtent šioms strategijoms rengti ir įgyvendinti globalizacijos, informacinės visuomenės bei tarptautinio verslo raidos, taip pat esminių transformacijų sąlygomis turi būti skiriama ypač daug dėmesio.

Socialinė-ekonominė raida turi būti orientuota į tam tikrus *prioritetus*; iš jų pažymėtini:

- valstybės vietą ir funkcijas tarptautinės bendrijos ir tarptautinių darbo pasidalijimo sistemų atžvilgiu išreiškiantys prioritetai,
- valstybėje realizuotinių gyvenimo būdo modelių charakteristikas ir ypatybes nusakantys prioritetai,
- visuomenės struktūros pokyčių prioritetai,
- valstybės ir visuomenės saugumo ir stabilumo nuostatas bei nacionalinius interesus išreiškiantys prioritetai,
- socialinės brandos ir ekonominės gerovės prioritetai.

Socialinės-ekonominės raidos ilgalaikių strategijų rengimo ir įgyvendinimo problemų sprendimas – aktuali ir perspektyvi tolesnio mokslinių tyrimų ir praktinių darbų kryptis, pasižyminti išskirtiniu reikšmingumu Lietuvoje bei kitose Rytų ir Vidurio Europos šalyse vykstančių transformacijų sąlygomis.

LITERATŪRA

1. Buzan B. Žmonės, valstybė ir baimė. Vilnius: Eugrimas, 1997. 470 p.
2. Cristensen P., Hansen J. Harmonija ir produktyvumas. Įvadas į vadybą ir darbo ekologiją. Vilnius: Enciklopedija, 1997. 216 p.
3. Fridman M. Kapitalizmas ir laisvė. Vilnius: Mintis, 1998. 197 p.
4. Huntington S. The clash of civilizations and the remaking of world order. London: Touchstone books, 1998. 368 p.
5. Laqueur W. Europa mūsų laikais 1945–1992. Vilnius: Amžius, 1995. 657 p.
6. Management und Markt: Unternehmensführung: gesamtwirtschaftliche Rahmen. Beck Verlag, 1994. 460 p.
7. Melnikas B., Jakubavičius A., Strazdas R. Inovacijos: verslas, vadyba, konsultavimas. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras, 2000. 240 p.
8. Melnikas B. Menedžmentas ir transformacijos Rytų ir Vidurio Europos šalyse. Vilnius: Lietuvos karo akademija, 1995. 156 p.
9. Melnikas B. Verslo aplinka ir transformacijų procesai: Rytų Europos raida. Vilnius: Technika, 1994. 320 p.
10. Parsons W. Viešojo politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. 607 p.
11. Porter M. Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors. New York: The free press, 1980. 396 p.

SOCIAL ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY: PROBLEMS, PRIORITIES, DECISIONS

Borisas Melnikas

Summary

The main problems and priorities of the preparing and realization of the long-term modernization and development strategies in the East – and Central European countries, especially in Lithuania, are exposed.

The methods and problems of strategic decisions making are described.

The phenomenons of globalization, international integration and information societies development as the main factors of the modernization and social, economic and technological development in the East – and Central European countries, especially in Lithuania, are analyzed.

Some ideas of long-term social economic strategy for Lithuania are discussed.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.